

Eich cyf/Your ref: MA-P/JJ/1834/19

John Griffiths AM / AC
Cadeirydd, Y Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau
Cynulliad Cenedlaethol Cymru

23 Mai 2019

Annwyl John

Ymateb ysgrifenedig gan Lywodraeth Cymru i adroddiad y Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau dan y teitl Amrywiaeth mewn Llywodraeth Leol - Ebrill 2019

Diolch i'r Pwyllgor am eu gwaith yn y maes pwysig hwn o Amrywiaeth mewn Llywodraeth Leol. Lluniwyd adroddiad defnyddiol ac argymhellion wedi i'r Pwyllgor ystyried y dystiolaeth lafar ac ysgrifenedig a gyflwynwyd ger eu bron.

Mae Llywodraeth Cymru yn awyddus i wella amrywiaeth ymhlith aelodau sydd wedi'u hethol a galluogi unigolion sy'n dymuno sefyll mewn etholiadau yn eu cymunedau i wneud hynny.

Mae eich adroddiad yn canolbwyntio ar nifer o faterion pwysig, gan gynnwys presenoldeb o bell, trefniadau rhannu swydd a chymorth i alluogi unigolion anabl i sefyll mewn etholiad. Dyma'r meysydd lle mae gwaith eisoes ar y gweill, ond mae camau pellach y gellir eu cymryd i wella cyfleoedd i unigolion.

Yn ogystal â'r meysydd y tynnwyd sylw atynt yn yr adroddiad, dylem gydnabod bod mesurau eisoes ar waith i gefnogi amrywiaeth. Cymru oedd y wlad gyntaf yn y DU i wneud darpariaethau deddfwriaethol ar gyfer absenoldeb teuluol i aelodau etholedig er mwyn mynd i'r afael â rhai o'r rhwystrau i gyfranogi mewn llywodraeth leol ar gyfer cynghorwyr sydd â chyfrifoldebau teuluol. Rydym yn bwriadu diweddarau'r trefniadau hyn yn y Bil Lywodraeth Leol ac Etholiadau.

Bydd y gwerthusiad o'n Rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth yn llywio cam nesaf y prosiect hwn, a gallaf ddweud mwy am hyn yn hwyrach eleni. Fel rhan o'r gwaith hwnnw, bydd yn bwysig ein bod yn glir ynghylch sut y gallwn gyfuno ymchwil o ystod o brosiectau / adroddiadau - gan gynnwys eich adroddiad diweddar - i ganfod meysydd ar gyfer gweithredu.

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1NA

Gohebiaeth.Julie.James@llyw.cymru
Correspondence.Julie.James@gov.Wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Fel rhan o'r gwaith hwn, rydym eisiau nodi'n glir pa faterion sy'n gyffredin i unigolion sy'n gweithredu ar wahanol lefelau mewn llywodraeth leol, h.y. cyngorau tref, cyngorau cymuned a phrif gynghorau, a pha broblemau sy'n benodol i'r naill lefel neu'r llall.

Rydym hefyd eisiau nodi'n glir pa gamau y gellir eu cymryd i helpu unigolion ar draws y sbectrwm ehangach o nodweddion gwarchoddedig.

Rydym eisiau gweithio gyda rhanddeiliaid a phartneriaid i sicrhau dull cydweithredol sy'n cyflawni cynnydd pellach yn y maes hwn.

Yn gywir

Julie James AC/AM

Y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol
Minister for Housing and Local Government

Mae ymatebion manwl i argymhellion yr adroddiad wedi'u nodi isod:

Argymhelliad 1

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru, yn ei bil llywodraeth leol arfaethedig, yn cynnwys darpariaethau i lacio'r cyfyngiadau ar bresenoldeb a phleidlais o bell i aelodau yng nghyfarfodydd ffurfiol y cyngor a nodir ym Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 er mwyn galluogi awdurdodau lleol i dreialu'r defnydd o ddulliau cyfathrebu fideo.

Ymateb: Derbyn

Mae Llywodraeth Cymru yn awyddus i roi gwell rhyddid i awdurdodau lleol wneud trefniadau i gefnogi unigolion nad ydynt, oherwydd amryw o amgylchiadau, yn gallu cyfrannu yn llawn at drafodaethau a phrosesau gwneud penderfyniadau yng nghyfarfodydd ffurfiol y cyngor.

Rydym wedi nodi yn flaenorol y bydd darpariaethau yn cael eu cyflwyno yn y Bil Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) i ddiwygio adrannau yn ymwneud â mynediad o bell ym Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011, i slyleiddio eu defnydd.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 2

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru i nodi tair ardal awdurdod lleol i dreialu'r defnydd o ddulliau cyfathrebu fideo i hwyluso cyfranogiad drwy gymryd rhan yng nghyfarfodydd y cyngor o bell.

Ymateb: Derbyn

Mae newid yn aml yn broses ailadroddus, ac mae'n bwysig bod gwersi yn cael eu dysgu ynghylch yr hyn sy'n gweithio yn dda, yr hyn sydd ddim yn gweithio gystal, a sut y gellir goresgyn heriau. Mae Llywodraeth Cymru yn croesawu'r cyfle i weithio gyda Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru ac awdurdodau lleol i ganfod nifer o ardaloedd ar gyfer treialu dulliau newydd. Pan fydd yr arloeswyr hyn wedi'u dewis, byddwn yn gweithio mewn partneriaeth gyda rhanddeiliaid i ganfod a oes unrhyw gamau pellach y gall Llywodraeth Leol eu cymryd i fynd i'r afael â'r rhwystrau i gynnydd.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 3

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn hyrwyddo ehangu'r cyfleoedd rhannu swyddi rhwng dau unigolyn ar gyfer aelodau gweithredol awdurdodau lleol, yn unol â'r hyn a gyflawnwyd yn llwyddiannus yng Nghyngor Abertawe.

Ymateb: Derbyn

Argymhelliad 4

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Y dylai Llywodraeth Cymru ymchwilio i ddichonoldeb rhannu swyddi rhwng dau unigolyn ar gyfer aelodau anweithredol awdurdodau lleol a chynnwys darpariaethau i alluogi hyn yn y bil llywodraeth leol arfaethedig.

Ymateb: Derbyn mewn Egwyddor

Ymateb i Argymhellion 3 a 4

Mae Llywodraeth Cymru yn cydnabod y manteision amlwg i drefniadau rhannu swydd o ran hwyluso gwell cyfleoedd i unigolion i wella amrywiaeth mewn democratiaeth. Yr hyn sy'n allweddol i lwyddiant yn y maes hwn yw bod yn glir ynghylch sut y bydd y trefniadau yn gweithio i wneud y gorau o fanteision y dull hwn ar gyfer yr awdurdod lleol a'r unigolion sy'n rhannu swydd.

Mae dwy broblem benodol, a'r cyntaf o'r rhain yw trefniadau rhannu swydd i aelodau ar ôl eu hethol. Bydd rhoi cyfle i aelodau gweithredol rannu swydd yn galluogi gwell amrywiaeth mewn swyddi arweinyddiaeth mewn awdurdodau lleol ac felly bydd y Bil Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) yn cynnwys darpariaethau i hwyluso trefniadau rhannu swydd i swyddogion gweithredol ac arweinwyr cynghorau. Byddwn hefyd yn ystyried pa drefniadau y gellir eu rhoi ar waith i hwyluso rhannu swyddi mewn swyddogaethau anweithredol, fel cadeiryddion pwyllgorau.

O ran y mater arall o drefniadau rhannu swyddi ar gyfer aelodau anweithredol sy'n cael eu hethol, nid yw hwn yn fater yr ydym wedi ymgynghori â'r cyhoedd ynglŷn ag ef, ac mae goblygiadau pellgyrhaeddol o ran sut y bydd etholwyr yn cael eu cynrychioli a'u perthynas â'r cynrychiolwyr hynny. Does dim digon o amser i archwilio ac ymchwilio i hyn cyn cyflwyno'r Bil Llywodraeth Leol ac Etholiadau yn hwyrach eleni. Ond, byddwn yn ystyried y mater hwn fel rhan o gam nesaf ein rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol sy'n gysylltiedig ag ystyried y mater ar wahân o drefniadau rhannu swydd ar gyfer aelodau sy'n cael eu hethol, o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 5

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn gwerthuso'r gwaith sy'n cael ei wneud gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru i godi ymwybyddiaeth ymhlith sefydliadau'r sector cyhoeddus o fanteision cyflogaion sy'n ymgymryd â dyletswyddau dinesig. Pe byddai gwerthusiad o'r fath yn profi bod y gwaith hwn yn llwyddiannus, dylid ystyried sut y gellid ei gyflwyno i fusnesau sector preifat.

Ymateb: Derbyn

Mae'n bwysig bod sefydliadau yn cydnabod gwerth cefnogi unigolion i gymryd rhan mewn dyletswyddau dinesig, a'u bod hefyd yn arddangos hyn drwy ddileu'r rhwystrau i gymryd rhan. Er enghraifft, drwy alluogi unigolion i wneud gweithgareddau yn y gwaith lle bo'n bosibl. Bydd hyn yn gynyddol bwysig fel rhan o'r ymdrech i wneud y mwyaf o bresenoldeb o bell mewn cyfarfodydd. Rydym yn croesawu gwaith Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn y maes hwn a byddwn yn gweithio gyda nhw i ystyried sut y gallwn ddatblygu'r gwaith hwn i'r dyfodol.

Mae'r manteision posibl i dwf a datblygiad personol unigolion sy'n cael eu hethol yn sylweddol ac yn aml bydd effaith a dylanwad cadarnhaol ar unigolion y tu allan i'w swyddogaeth yn y cyngor.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 6

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn dechrau gweithio ar ymgyrch gadarnhaol i gynyddu amrywiaeth ymhlith ymgeiswyr sy'n sefyll ar gyfer etholiadau llywodraeth leol erbyn haf 2019.

Ymateb: Derbyn

Fel rhan o ddatblygiad Rhaglen Llywodraeth Cymru, Amrywiaeth mewn Democratiaeth, byddwn yn gweithio gyda phartneriaid i nodi cwrpas a chydrannau ymgyrch i wella amrywiaeth ymysg ymgeiswyr sy'n sefyll ar gyfer etholiadau llywodraeth leol. Er mwyn i ymgyrch fod yn effeithiol, bydd angen i'r holl bartneriaid gydwethio.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 7

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn diweddarau ei chanllawiau statudol ar hyfforddiant a datblygiad i nodi bod cymorth i aelodau ar gynnal cydbwysedd iach rhwng bywyd a gwaith yn cael ei gynnwys yn y rhaglen sefydlu.

Ymateb: Derbyn

Mae'n hanfodol bod aelodau etholedig yn cael cymorth yn eu rolau, yn enwedig pan fyddant newydd gael eu hethol. Bydd rôl unigolion yn ystod eu cyfnod(au) yn y swydd hefyd yn effeithio ar lefel yr hyfforddiant, ymwybyddiaeth a chymorth y bydd ei angen arnynt. Mae llawer iawn o gymorth eisoes yn cael ei roi i aelodau etholedig gan amryw o sefydliadau. Bydd yn bwysig i'r dyfodol i sicrhau bod y cyfleoedd hyn yn ategu ei gilydd ac yn canolbwyntio ar yr wybodaeth a'r sgiliau sydd eu hangen ar gyfer y rôl, a hefyd yn cefnogi unigolion i gydnabod a rheoli hyn gydag agweddau pwysig bywyd y tu allan i'w rôl fel aelod etholedig. Bydd Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda llywodraeth leol a CLILC i ganfod gwelliannau y gellir eu gwneud i'r canllawiau statudol cyfredol.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 8

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn egluro i awdurdodau lleol na ddylai fod yn ofynnol i aelodau gyhoeddi eu cyfeiriadau cartref ar wefan yr awdurdod.

Ymateb: Derbyn

Fel rhan o'n hymgyngoriad *Diwygio Etholiadol ym Maes Llywodraeth Leol yng Nghymru* yn 2017, gofynnodd Llywodraeth Cymru am farn ynglŷn â dileu'r angen i ymgeiswyr llywodraeth leol yng Nghymru gyhoeddi eu cyfeiriad cartref. Rydym yn bwriadu gwneud darpariaeth deddfwriaethol i ddileu'r gofyniad i gyhoeddi cyfeiriadau (mewn etholiadau llywodraeth leol a Chynulliad). Byddwn hefyd yn gwneud darpariaeth deddfwriaethol i awdurdodau lleol gyhoeddi cyfeiriad swyddogol eu haelodau etholedig, yn hytrach na'u cyfeiriad cartref.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 9

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru, mewn partneriaeth â Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a'r Comisiwn Etholiadol, yn mynd i'r afael ar fyrder â diffygion mewn canllawiau ar gyfer cynrychiolwyr etholedig, ymgeiswyr a darpar ymgeiswyr ar yr hyn sy'n ymddygiad derbyniol ar y cyfryngau cymdeithasol a'r hyn nad yw'n dderbyniol.

Ymateb: Derbyn

Mae eisoes nifer o ganllawiau ar gael yn y maes hwn, ond byddwn yn trafod gyda CLILC a'r Comisiwn Etholiadol i weld beth yn fwy y gallwn ni ei wneud. Hefyd, mae Llywodraeth Cymru yn cefnogi'r egwyddorion a nodwyd yn ymgynghoriad Llywodraeth y DU *Protecting the Debate: Intimidation, Influence and Information* i ystyried creu trosedd etholiadol newydd yn ymwneud â chodi ofn, gan roi eglurder ynghylch y mater o ddylanwad gormodol, a'i gwneud yn ofynnol i neilltuo ôl troed digidol i ddeunyddiau ymgyrchoedd.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 10

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol yn adolygu cadernid systemau cymorth i aelodau sy'n profi camdriniaeth, aflonyddu neu fwlio ar-lein ac yn rhoi newidiadau ar waith i gryfhau'r gefnogaeth hon.

Ymateb: Derbyn

Roedd y dystiolaeth i'r Pwyllgor yn cydnabod y canllawiau a gyhoeddwyd gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru ynglŷn â'r mater pwysig hwn sydd o bryder sylweddol i ddarpar aelodau ac aelodau cyfredol. Yn dilyn argymhelliad gan y Pwyllgor Safonau mewn Bywyd Cyhoeddus, mae Cyngor Cenedlaethol Prif Swyddogion yr Heddlu, y Comisiwn Etholiadol, y Coleg Plismona a Gwasanaeth Erlyn y Goron wedi datblygu canllawiau ar y cyd ynglŷn ag ymddygiad y gall ymgeiswyr mewn etholiadau ei brofi yn ystod ymgyrch, ac sy'n debygol o fod yn drosedd.

Mae Llywodraeth Cymru yn hapus i weithio gydag awdurdodau lleol a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru i ystyried pa fesurau ychwanegol sydd eu hangen i gefnogi aelodau unigol.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 11

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Condemnio'r diffyg camau gan gwmnïau cyfryngau cymdeithasol wrth ddelio â cham-drin ar-lein ac argymhell bod Llywodraeth Cymru yn pwysu ar Lywodraeth y DU i sicrhau deddfwriaeth gref a chadarn i fynd i'r afael â chamdriniaeth ar y cyfryngau cymdeithasol.

Ymateb - Derbyn

Mae'n rhaid i drafodaethau da, cadarn a pharchus fod yn rhan o'n democratiaeth ac mae sicrhau trafodaeth iach sy'n annog cyfnewid barn yn agored yn rhan hanfodol o ddatblygu atebion i broblemau. Ond, ni ddylid camgyrmyd hyn am gyfle i unigolion gam-drin y rhai hynny sydd â barn wahanol i'w barn nhw. Nid yw hyn yn dderbyniol a bydd Llywodraeth Cymru yn cymryd unrhyw gamau posibl yn erbyn yr ymddygiad hwn a chefnogi'r rhai sy'n dewis ymgymryd â rôl yn y cyngor lleol, a'r holl unigolion sy'n dewis cymryd rhan mewn bywyd

cyhoeddus. Byddwn yn ysgrifennu at Lywodraeth y DU ynglŷn â'r mater hwn ac yn ei godi yn ein trafodaethau rheolaidd gyda Gweinidogion y DU ynglŷn â materion etholiadol.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 12

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn ceisio sicrhau cysondeb wrth weithredu codau ymddygiad awdurdodau lleol drwy gyhoeddi canllawiau ar sut i'w gorfodi.

Ymateb: Derbyn mewn Egwyddor

Mae Gorchymyn Etholiadau Lleol (Datganiad Derbyn Swydd) (Cymru) a wnaed dan Ddeddf Llywodraeth Leol 1972 yn gosod fframwaith i hyrwyddo safonau cyson ymddygiad priodol mewn llywodraeth leol. Dan y Ddeddf, mae'n rhaid i berson roi ymrwymiad ysgrifenedig y bydd yn cadw at god ymddygiad ei awdurdod cyn y gall weithredu fel aelod. Mae'r ymrwymiad hwn yn rhan o'r datganiad derbyn swydd statudol.

Swyddogaethau pwyllgor safonau'r awdurdod lleol yw hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel gan aelodau a chynorthwyo aelodau i gadw at god ymddygiad eu hawdurdod. Yn fwy penodol, mae angen i bwyllgor safonau fonitro'r broses o weithredu cod yr awdurdod a rhoi cyngor a hyfforddiant i aelodau ar y cod hwn. Mae hyfforddiant ar y cod ymddygiad yn ffurfio rhan o hyfforddiant cynefino ar gyfer aelodau etholedig newydd a rhaglenni hyfforddiant parhaus ar gyfer aelodau sy'n dychwelyd. Mae swyddogion monitro yn rhoi cymorth o ddydd i ddydd i bwyllgorau safonau ac yn rhoi cyngor i aelodau ar y cod ymddygiad.

Mae Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru wedi rhoi canllawiau statudol i gynorthwyo aelodau (a swyddogion monitro) i ddeall eu rhwymedigaethau dan y cod. Mae'r ombwdsmon hefyd yn cyhoeddi enghreifftiau o union achosion honiadau o fynd yn groes i'r cod, a ystyriwyd gan ei swyddfa, yn y 'Llyfr Achosion Cod Ymddygiad'.

Mae Llywodraeth Cymru yn cefnogi bwriad sylfaenol Argymhelliad 12 wrth geisio hyrwyddo safonau uchel o ymddygiad. Gan adeiladu ar y fframwaith safonau presennol, bydd y Bil Llywodraeth Leol ac Etholiadau yn cynnwys darpariaeth sy'n ei gwneud yn ofynnol i arweinyddwyr grwpiau gwleidyddol hyrwyddo safonau ymddygiad uchel gyda'u grwpiau, gan weithio gyda phwyllgor safonau'r awdurdod, a chael cymorth ganddo. Bydd y Bil hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i bwyllgorau safonau gyhoeddi adroddiad blynyddol ar safonau ymddygiad yn eu hawdurdod ac mae'n rhaid i hwn gynnwys sut y mae arweinyddwyr grwpiau wedi cydymffurfio â'u dyletswyddau dan y darpariaethau deddfwriaethol a nodwyd uchod. Bydd angen i gynghorau ystyried yr adroddiad ac unrhyw argymhellion, gan wneud yn siŵr bod aelodau yn ystyried safonau ymddygiad mewn awdurdod yn rheolaidd.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol sy'n gysylltiedig â chyflwyno darpariaethau'r Bil o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 13

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn annog awdurdodau lleol i fabwysiadu dull cyson o adrodd ar y lwfans gofal sy'n cael ei hawlio gan gynghorwyr, drwy adrodd ar hyn fesul lwfans yn hytrach na nodi pob lwfans a hawliwyd gan aelodau unigol.

Ymateb: Derbyn

Mae Llywodraeth Cymru yn bryderus bod unigolion sy'n dewis cynrychioli cymunedau unigol yn dewis peidio hawlio ad-daliad treuliau sy'n eu cynorthwyo i wneud eu swydd. Diben

cyflwyno lwfans costau gofal oedd galluogi unigolion i wneud trefniadau i aelodau'r teulu gael gofal tra'u bod nhw yn gwneud gweithgareddau i gefnogi eu cymunedau. Er nad yw yn erbyn y drefn a gynigiwyd, bydd yn bwysig trafod yr agwedd hon gyda'r Comisiynydd Gwybodaeth i gael eu barn. Mae hefyd yn bwysig, lle bo'n bosibl, bod awdurdodau lleol yn herio'r farn nad oes gan aelodau'r hawl i'r math hwn o gefnogaeth. Mae gan bawb ddyletswydd i hyrwyddo gwerth aelodau etholedig a'r cyfraniad y maent yn ei wneud ar ran cymdeithas ac mae'n rhaid cydnabod na fyddai llawer yn gallu ystyried sefyll i gael eu hethol heb y math hwn o gefnogaeth.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 14

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol gasglu gwybodaeth am nifer y cynghorwyr presennol sy'n gymwys i hawlio'r lwfans gofal a faint sy'n gwneud hynny.

Ymateb: Gwrthod

Mae'n bwysig bod awdurdodau lleol yn gwneud pob ymdrech i sicrhau bod unigolion yn deall pa gefnogaeth y mae ganddynt hawl i'w gael. Ond, er mwyn penderfynu a yw unigolion yn gymwys i hawlio, bydd angen i awdurdodau lleol ei gwneud yn ofynnol i bob aelod etholedig nodi sut y maent yn bodloni'r meini prawf, hyd yn oed mewn achosion lle nad yw'n fwriad gan yr aelod i hawlio. Mae angen cael cydbwysedd rhwng annog unigolion i wneud cais a pharchu dewis unigolion ar gyfer eu trefniadau personol.

Bydd Llywodraeth Cymru yn gofyn i Banel Annibynnol Cymru ar Gydabyddiaeth Ariannol ystyried y mater hwn ymhellach.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol sy'n gysylltiedig â'r cais i Banel Annibynnol Cymru ar Gydabyddiaeth Ariannol ystyried y mater hwn, o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 15

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn comisiynu adolygiad o'r holl raglenni mentora sy'n cael arian cyhoeddus i asesu eu heffeithiolrwydd, gan gynnwys gwerth am arian.

Ymateb: Derbyn mewn Egwyddor

Cafwyd sawl gwerthusiad o gynlluniau mentora eisoes, gan gynnwys cynllun Amrywiaeth mewn Democratiaeth Llywodraeth Cymru. Does dim amheuaeth bod gwersi i'w dysgu o'r gwerthusiadau hyn a byddant yn cael eu hystyried wrth i ni symud ymlaen gyda cham nesaf y rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol sy'n gysylltiedig ag ystyried y gwersi a ddysgwyd drwy'r rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth, o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 16

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru, yn dilyn gwerthusiad o raglenni sy'n cael arian cyhoeddus, yn edrych ar y posibilrwydd o sefydlu rhaglen arweinyddiaeth genedlaethol, gan adeiladu ar brofiad Rhwydwaith Cydraddoldeb Menywod Chwarae Teg ac eraill i annog mwy o bobl o grwpiau heb gynrychiolaeth ddigonol i sefyll mewn etholiad.

Ymateb: Derbyn

Bydd y posibilrwydd o sefydlu rhaglen arweinyddiaeth genedlaethol yn cael ei ystyried fel un o'r dewisiadau i gyflwyno cam nesaf y rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 17

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Yn y bil llywodraeth leol arfaethedig, bod Llywodraeth Cymru yn cynnwys darpariaethau i gyflwyno lefel ddigonol o addysg wleidyddol ar draws ysgolion Cymru. Dylai pobl ifanc 14 a 15 oed dderbyn yr addysg hon, yn enwedig pe bai cynigion i ymestyn hawliau pleidleisio i bobl ifanc 16 a 17 oed yn cael eu gweithredu. Dylid cynnwys cynlluniau gwerau clir ar gyfer y rhaglen hon o ymwybyddiaeth wleidyddol i rymuso athrawon i gyflwyno'r gwersi.

Ymateb: Derbyn mewn Egwyddor

Er ein bod yn bwriadu deddfu yn benodol i gynnwys darpariaeth ar gyfer addysg wleidyddol yn y Bil Llywodraeth Cymru ac Etholiadau (Cymru); rydym yn gweithio gyda rhanddeiliaid a phartneriaid i gyflwyno deunydd addysgol i'r rhai hynny sydd newydd eu hetholfreinio, ynghyd â strategaethau cyfathrebu i wella ymwybyddiaeth yn barod ar gyfer etholiadau'r Cynulliad Cenedlaethol yn 2021 ac etholiadau llywodraeth leol 2022. Bydd hyn yn cynnwys datblygu adnoddau i ysgolion eu defnyddio gyda'u dysgwyr. Mae nifer o gyfleoedd yn y cwricwlwm cenedlaethol i gefnogi hyn, gan gynnwys y thema 'Dinasyddiaeth Weithgar' yn y fframwaith ABCh presennol, un o heriau'r fframwaith Bagloriaeth Cymru. Yn y cwricwlwm newydd hwn, bydd cyfleoedd i gynnwys y maes hwn yn y maes addysgu Dyniaethau.

Yn y ddau achos, y prif ffocws i ysgolion yw paratoi unigolion 16 ac 17 oed i bleidleisio. Bydd y deunydd hwn yn cynnwys gwybodaeth am strwythurau democrataidd ac etholfreintiau yng Nghymru, pwysigrwydd cymryd rhan mewn democratiaeth a gwybodaeth ynglŷn â sut i gofrestru i bleidleisio.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol sy'n gysylltiedig â'r gwaith a nodwyd yn y paragraffau uchod, o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 18

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Cymeradwyo'r argymhelliad a wnaed gan ERS Cymru y dylid cynnal ffug etholiad cenedlaethol ar gyfer pobl ifanc ar yr un pryd ag etholiadau'r Cynulliad. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried sut y gellir gweithredu hyn.

Ymateb: Gwrthod

Mae Llywodraeth Cymru yn croesawu'r syniad o unigolion yn cymryd rhan mewn ffug etholiadau i gefnogi dysg o amgylch y broses ddemocrataidd. Mae eisoes ystod o weithgareddau yn cael eu cynnal ledled Cymru i helpu pobl ifanc i ddeall pwysigrwydd etholiadau iddynt hwy fel unigolion ac i'r cymunedau y maent yn byw ynddynt. Mae'r gweithgareddau hyn yn cynnwys etholiadau ar gyfer Senedd leuencid Cynulliad Cymru lle bydd yr etholiad yn arwain at sylwadau a thrafodaeth ynglŷn â'r materion sy'n effeithio ar bobl ifanc yng Nghymru gan ddangos i bobl ifanc sut y mae eu pleidlais wedi gwneud gwahaniaeth yn y tymor hir. Wrth i ni symud ymlaen i ymestyn yr etholfraint mewn etholiadau datganoledig yng Nghymru, bydd y gweithgareddau presennol hyn yn cael eu cydlynu, eu harneisio a'u hategu drwy grŵp rhanddeiliaid dan arweiniad Llywodraeth Cymru. Byddant yn cael eu cyfuno gyda'r gwaith addysgu a gwella ymwybyddiaeth y byddwn yn cefnogi ysgolion i'w wneud.

Rydym yn credu bod y gwaith parhaus ac amrywiol hwn, sy'n ceisio cynnwys ein holl bobl ifanc, yn cael gwell effaith nag un digwyddiad unigol.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Ni fydd unrhyw gostau yn gysylltiedig â'r ffug dreialon oherwydd bod yr argymhelliad hwn wedi'i wrthod. Ar gyfer costau sy'n gysylltiedig â deunyddiau addysgol, gweler y paragraff yn ymwneud â chyllid yn argymhelliad 17.

Argymhelliad 19

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Fel mater o egwyddor, bod Llywodraeth Cymru yn sefydlu cronfa Mynediad i Swydd Etholedig yng Nghymru, i gynorthwyo unigolion anabl i ymgeisio am swyddi etholedig. Dylid hefyd ystyried y posibilrwydd o ymestyn cronfa o'r fath i gefnogi grwpiau eraill sydd heb gynrychiolaeth ddigonol.

Ymateb: Derbyn

Mae Llywodraeth Cymru yn awyddus i gyflwyno cynllun yng Nghymru a fydd yn cael ei gyflwyno fel rhan o gam 2 y Prosiect Amrywiaeth mewn Democratiaeth.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol sy'n gysylltiedig â chwmpasu a chyflwyno'r cynllun hwn o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 20

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn cyflwyno sylwadau i Lywodraeth y DU o blaid ymestyn y Cymal Machlud yn Neddff Gwahaniaethu ar sail Rhyw (Ymgeiswyr Etholiadol) 2002 hyd 2050 i ganiatáu parhad y rhestrau byr menywod yn unig.

Ymateb: Derbyn

Bydd Llywodraeth Cymru yn ysgrifennu at Lywodraeth y DU ynghlŷn â'r mater hwn.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 21

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn cyflwyno sylwadau i Lywodraeth y DU ynghylch gweithredu Adran 106 o Ddeddf Cydraddoldeb 2010.

Ymateb: Derbyn

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.

Argymhelliad 22

Mae'r Pwyllgor yn argymhell:

Bod Llywodraeth Cymru yn asesu effeithiolrwydd y darpariaethau ym Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 o ran casglu data, ac mewn perthynas â data eraill am ymgeiswyr y gellid eu casglu o fewn y fframwaith datganoli presennol.

Ymateb: Derbyn

Argymhellion 21 a 22

Yn ogystal â chyflwyno sylwadau i Lywodraeth y DU, byddwn yn ystyried a oes cyfleoedd i gasglu data cydraddoldeb o ran ymgeiswyr etholiadau gan ddefnyddio deddfwriaeth Gymreig bresennol.

Goblygiadau Ariannol – Dim. Telir unrhyw gostau ychwanegol o gyllidebau rhaglenni presennol.